Litteratur

CHRISTINA RAMBERG, ALEXANDER BESHER, LAURA CARLSON, ADAM CROON, CLAES GRANMAR, DAVID KLEIST, PERNILLA LEVINER, ANNIKA NORÉE, Rättskällor — en introduktion i kritiskt tänkande, Norstedts juridik, 2018, 98 s.

I läroboken *Rättskällor — en introduktion till kritiskt tänkande* behandlar Christina Ramberg m.fl. juristens primära arbetsmaterial i en översikt för nybörjarstudenter i juridik. Boken utgör en hanterlig guide i ämnet för förstaterminsstudenter. Utan att ta omvägen över allmänna läror om rätten, rättsordningen och juridiken som samhällsfenomen leds läsaren direkt till ämnet för boken: de olika rättskällorna. Rättskälleläran (och beskrivningen av rättskällorna) ska förstås som normativ eftersom den anger vilket material juristen ska stödja sina juridiska resonemang på.

Bokens översiktliga anslag ger en pedagogisk beskrivning av rättskällorna. Boken lär läsaren att rättskällorna (sammanlagt 11 st.) överlag samverkar med varandra och att de därför bör förstås och tolkas systematiskt. Även om rättskällorna är många så avgränsar de tillsammans den juridiska argumentationen och begränsar rättstillämparens godtycke vilket sammantaget möjliggör rättstatlighet och rättssäkerhet.[1]

Boken är disponerad rättskälla för rättskälla. Författningar, rättspraxis, förarbeten, handelsbruk och sedvanerätt, analogier och motsatsslut, soft law, vägledande kommentarer etc. från myndigheter, utländsk rätt, rättsprinciper och slutligen fria lämplighetsöverväganden behandlas i separata kapitel vilket ger en god överblick. Texten är målgruppsanpassad och har ett tydligt undervisnings- och studentperspektiv. I varje kapitel introduceras, beskrivs och diskuteras respektive rättskälla på en introducerande nivå, och texten innehåller en stor mängd pedagogiska exempel på hur rättskällorna används eller vad som kan utläsas ur dem. Detta är bokens största förtjänst eftersom dessa exempel snabbt ger allmänna och abstrakta tankegångar konkretion. Varje kapitel avslutas med en sammanfattning med råd om vad studenten ska tänka på när denne, med hjälp av en rättskälla, löser tentamensfrågor eller andra uppgifter.

En svaghet med texten är just textens grundläggande nivå. Rättskällorna presenteras översiktligt, utan analys och problematisering, varefter läsaren sedan ges råd som denne ska förhålla sig till vid tillämpningen av respektive rättskälla. Viljan att ge tydliga och enkla råd och en okonstlad redogörelse för materialet leder tyvärr till förenklingar som är tveksamma, t.ex. att material och metod jämställs och blandas samman. Det är i och för sig rimligt att betrakta rättskälleläran som en del av den juridiska metoden,[2] men rättskälleläran utgör inte den juridiska metoden i sin helhet.

Utöver att göra läsaren bekant med rättskällorna, dvs. ge materiell kunskap, så avser boken även främja läsarens färdigheter och förmågor genom att ge denne ”verktyg att kritiskt analysera rättskällor samt förstå

[1] S. 14 och 84.
[2] S. 15.

hur de samspelar."[3] De kritiska verktyg som boken vill tillhandahålla definieras dock inte uttryckligen i texten. Är det rättskälleläran själv som utgör det kritiska verktyget eller är det ett visst förhållningssätt till det rättsliga materialet som utgör det kritiska verktyget? Tydligast uttrycks den kritiska tanken i avslutningskapitlet där denna tanke formuleras som inställningen att läsaren bör vara medveten om att "juridisk analys" inte är detsamma som att hitta färdiga svar, utan handlar om hur svar på rättsliga lösningar hittas, varför lösningen blir den ena eller den andra. Detta understryks av att rättskälleläran presenteras som en rad handfasta råd i en checklista vilka läsaren ska tänka på vid lösningen av en studieuppgift. Den juridiska analysen handlar således om att ge resonemangen största möjliga legitimitet, men detta är inte detsamma som ett kritiskt förhållningssätt.

Enligt författarna beskriver rättskälleläran "vilka de juridiska källorna är och hur de förhåller sig till varandra".[4] Här finner vi dock en skillnad mellan rättskällelärans rättskällor och den juridiska metoden. Medan rättskällorna utgör materialet, så anger metoden hur rättsliga frågor ska lösas samt hur rättens källor bör behandlas. Denna distinktion är dock otydlig i boken. I boken behandlas kollisionsregler och olika tolkningsprinciper som renodlat tekniska grepp, dvs. sätt att bestämma regelinnehållet hos en viss rättskälla, medan analogier, motsatsslut och fria lämplighetsöverväganden behandlas som egna rättskällor (dvs. som olika typer av rättsligt material med bestämt regelinnehåll) samtidigt som de även beskrivs som argumentationsmodeller för att skapa regler. Problemet är att om analogier, motsatsslut och fria lämplighetsöverväganden behandlas som rättskällor, så behandlas de som att de har ett redan auktoritativt bestämt innehåll som läsaren ska tillämpa. Om beskrivningen av analogier, motsatsslut och fria lämplighetsöverväganden avser redan genomförda analogier med mera så är kapitlen överflödiga eftersom argumenten i sådana fall hämtats från de prejudikat, den doktrin eller de andra rättskällor i vilka analogierna m.m. återfinns.[5] Analogier, motsatsslut och fria lämplighetsöverväganden utgör enligt boken alltså auktoritativa regler som ska tillämpas snarare än resonemang som ska föras i bevis. Därmed nedtonas den egentliga svårigheten med dessa argumentationsmodeller, dvs. analogislutets och det fria lämplighetsövervägandets rättspolitiska implikationer. Hårdraget är det enligt boken lika okontroversiellt att hänvisa till en analogi som att hänvisa till en lag eller ett prejudikat. Men i sådant fall förbigås frågan om juristens rättsbildningsmandat — dvs. gränsen mellan resonemang de lege lata och resonemang de lege ferenda.[6] Att förtydliga och förenkla har ett peda-

[3] S. 14.

[4] S. 13.

[5] I sammanhanget behandlas de nämnda argumentationsmodellerna snarare som rättsregler, än som sätt att fastställa eller konstruera en rättsregel. Se exv. s. 64 "[n]är du svarar på en tentafråga eller skriver en PM och du vill hänvisa till en analogi eller ett motsatsslut är det viktigt att du klargör för dig själv (och för läsaren) varför du gör hänvisningen." Meningen återkommer, med smärre variationer, i så gott som samtliga kapitel beroende på vilken rättskälla som behandlas. Se även s. 87 där det skrivs "När du vill stödja dig på fria lämplighetsöverväganden är det viktigt att du först har fastställt om det finns stöd i starkare rättskällor." Även fria lämplighetsöverväganden behandlas således som en rättskälla snarare än en argumentationsmodell.

[6] Se s. 15-16 och 80 där författarna poängterar skillnaden mellan resonemang *de lege lata* och resonemang *de lege ferenda* och att det senare snarare är rättspolitik än juridik.

gogiskt värde, men förenklingen kan ibland motverka sitt eget syfte, och bokens ambition att presentera lättfattliga råd användbara vid besvarandet av tentamensfrågor med mera har kommit i vägen för en rättvisande beskrivning den juridiska metodens delar, dvs. rättskälleläran och argumentationsmodellerna. Detta försvagar bokens materiella innehåll och försvårar uppfyllandet av bokens syfte att främja läsarens kritiska förmågor. Medan ett gott materiellt innehåll kräver tydlighet och saklighet, kräver kritiskt tänkande viss komplexitet snarare än förenkling. Att lyfta fram komplexiteten i förhållandet mellan rättskällorna och de juridiska resonemangen, istället för att tona komplexiteten, hade därför varit klargörande och själva komplexiteten hade i sådant fall kunnat användas som ett pedagogiskt verktyg för att främja läsarens kritiska förmågor.

Max Lyles